

УДК 378.091.12.011.3-051:159.955

<http://orcid.org/0000-0002-5290-6715>

6. Сучасні педагогічні технології

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ**

Дрожик Л. В., к. пед. н.

викладач кафедри педагогіки та психології

Національний фармацевтичний університет

У статті висвітлено теоретичні аспекти та практичний досвід використання технології розвитку критичного мислення в системі підвищення кваліфікації викладачів. Наголошено на доцільності використання технології критичного мислення для формування професійної компетентності викладачів. Висвітлено деякі способи формування критичного мислення, серед яких ментальні карти, «Ромашка Блума».

Ключові слова освітні технології, особистісно-орієнтоване навчання, технологія розвитку критичного мислення, підвищення кваліфікації викладачів, професійна компетентність викладача.

В статье освещены теоретические аспекты и практический опыт использования технологии развития критического мышления в системе повышения квалификации преподавателей. Отмечено целесообразность использования технологии критического мышления для формирования профессиональной компетентности преподавателей. Рассмотрено некоторые способы критического мышления, среди которых ментальные карты, «Ромашка Блума».

Ключевые слова образовательные технологии, личностно-ориентированная технология, технология развития критического мышления, повышение квалификации преподавателей, профессиональная компетентность преподавателя.

Drozhyk L. USE OF THE CRITICAL THINKING DEVELOPMENT TECHNOLOGY IN THE TEACHER ADVANCED TRAINING SYSTEM

The article deals with theoretical aspects and practical experience of using the critical thinking development technology in the teacher advanced training system. Expediency of use of critical thinking to form the professional competence of teachers is focused on. Some methods of forming critical thinking, including the mental maps, «Bloom's question flower» are highlighted.

***Key words:** educational technologies, person-oriented training, critical thinking development technology, teacher advanced training, teacher's professional competence.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогодні в Україні актуальною стає проблема підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів. До необхідних характеристик викладача вищої школи можна віднести професійну компетентність, гнучке, незалежне і критичне мислення, володіння новими педагогічними технологіями, здатність до діяльності в умовах невизначеності та змін, орієнтованість на ефективну самоосвіту. Формуючи вищеназвані характеристики, ми зможемо підготувати педагогічного працівника нового покоління, готового до реалізації постійно зростаючих і ускладнених завдань навчання та виховання підростаючого покоління, здатного адаптуватися до соціальних змін, готового дати відповідь зовнішнім викликам і мінімізувати виникаючі ризики.

Підготовка викладача вищої школи зумовлює пошук нових методів та технологій навчання, які будуть спрямовані на формування професійних якостей та професійний розвиток педагогічного працівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У закладах вищої освіти проблемі підвищення кваліфікації викладачів засобами сучасних технологій навчання приділяли увагу багато науковців, серед яких Л. Кайдалова, О. Пашко, О. Пімінов, В. Стрельников, Н. Щокіна [3; 4; 5].

О. Пімінов, Л. Кайдалова та Н. Щокіна зазначають, що упровадження сучасних педагогічних технологій на циклах підвищення кваліфікації викладачів дозволяє оптимально вирішувати актуальні проблеми вищої професійної освіти, забезпечує високий рівень професійної компетентності майбутніх фахівців, впливає на ефективність навчально-виховного процесу та сприяє розвитку особистісних та професійно значущих якостей викладача вищого навчального закладу [4].

О. Пашко приділяє увагу плануванню і організації навчання дорослих. Ми погоджуємося з авторкою, що зміст навчання часто розмитий і надто широкий, не сфокусований на практику учасників і негайне конкретне застосування, не зорієнтований на дію і переживання, як частину мотивації, а лише на слухання, а це, зазвичай, призводить до низьких навчальних результатів. Вона пропонує підхід «навчання дією», який передбачає покращення результатів вже безпосередньо під час виконання учасниками їхніх нагальних професійних завдань, частково на самому навчанні, перетворюючи його в елемент роботи [3].

В. Козира наголошує на тому, що сучасне інформаційне суспільство — період високих технологій, що потребує «всебічно розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя». Тому навчання має бути спрямовано на формування та розвиток критичного мислення. Для цього потрібно використовувати такі технології навчання, які

будуть відповідати особистісно-орієнтованому навчанню, однією з яких є технологія розвитку критичного мислення [1].

Розвитку критичного мислення приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як С. Терно, О. Тягло та зарубіжні А. Кроуфорд, Д. Макінстер, С. Метьюз, В. Саул. Вони наголошують на тому, що освіта має бути орієнтована на майбутнє, яке не може бути наперед визначеним, а отже, першочерговим є розвиток того типу мислення, що дає змогу адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути. Таким чином, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана. У цьому сенсі є очевидною життєва необхідність формування критичного мислення для вітчизняної освітньої системи. Тільки таким шляхом можна стверджувати розвиток відповідно до вимог світового інформаційного суспільства та просуватися далі у напрямі демократії [2; 6; 7; 8].

Формулювання цілей і завдань статті. Метою статті є висвітлення теоретичних та практичних аспектів застосування технології критичного мислення в освітньому процесі та визначення його значення для формування професійної компетентності викладачів вищих навчальних закладів фармацевтичного та медичного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення кваліфікації викладачів характеризується впорядкованою сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених підходів, цілей, завдань, змісту, функцій, форм, методів і засобів здійснення навчально-пізнавального процесу, спрямованих на професійний розвиток педагогічного працівника, здатного до критичного мислення. Викладач, який здатен мислити критично в змозі визначати проблеми, які є явними або прихованими, визначати цілі, відшукувати інформацію, спостерігати, формулювати питання при пошуку нової інформації,

зберігати у пам'яті та актуалізувати у потрібний момент, порівнювати, класифікувати та презентувати нову інформацію.

Кілька слів щодо розуміння терміну «критичне мислення».

Якщо ми говоримо про критичне мислення, то, безумовно, мова йде про свідомі установки. Як правило, це смислові установки (оцінювальне ставлення до чогось) – переконання у необхідності самокорекції методу дослідження, увага до процедури дослідження; врахування інших точок зору; готовність бути критичним не лише по відношенню до інших, але й до себе.

Критичне мислення використовується для розв'язування таких задач, які вимагають процесу пошуку, причому в невизначеному полі, коли завчасно невідомо, де слід шукати ті уявлення, поняття і судження, які можна застосувати для розв'язання задачі [7].

Наголосимо, що критичне мислення означає не негативність суджень або критику, а зважений розгляд різноманітних підходів до проблеми, щоб приймати обґрунтовані судження та рішення щодо неї.

Критично мисляча людина нічого не сприймає на віру. Отже, вона має здібність і устремління оцінювати різні твердження та робити об'єктивні судження на основі добре обґрунтованих доказів. Мета критичного мислення полягає у встановленні об'єктивної істини [6].

Критичне мислення виявляється сьогодні тією життєздатною перспективою розвитку «науки мислити», яка на початку XXI століття відповідає умовам ефективної життєдіяльності людини інформаційного суспільства. В тій мірі, в якій освіта України прагне бути на рівні освіти провідних держав сучасного світу, вона має засвоїти критичне мислення, адаптувавши його до специфіки національного менталітету [8].

Технологія критичного мислення є одним із напрямів педагогічних технологій, які є найбільш адекватні меті особистісно-орієнтованого навчання. Як наголошує В. Стрельников, особистісно-орієнтовані технології є найбільш популярними в даний час у всіх розвинутих країнах світу. Їх головною рисою є особлива увага до індивідуальності людини, її особистості, чітка орієнтація на

свідомий розвиток самостійного критичного мислення. Такий підхід розглядається у світовій педагогічній практиці як альтернативний традиційному, заснованому, головним чином, на засвоєнні готових знань і їх відтворенні [5].

Нами було випробувано технологію критичного мислення в контексті особистісно-орієнтованого навчання на циклах підвищення кваліфікації викладачів фармацевтичних та медичних спеціальностей «Сучасні технології навчання», «Психологія професійної діяльності та особистості викладача» під час практичних занять з теми «Особистісно-орієнтована технологія навчання».

Слід визнати, що основним завданням підвищення кваліфікації викладачів є надання можливості слухачам негайно покращувати результати своєї діяльності в умовах обмежених ресурсів: часу, грошей. Навчання дорослих зазвичай відбувається в стислі терміни та сфокусоване на окремій тематичній сфері або вмінні чи навичці, які потребують негайного застосування. Тому ми поставили мету – сформуванню у слухачів вміння використання певних способів формування критичного мислення, які вони можуть опрацювати під час заняття та використовувати під час своєї викладацької діяльності.

Один із способів формування критичного мислення, який використано на практичному занятті, було складання ментальних карт. Для цього ми обрали тему з педагогічної тематики «Активні методи навчання». На першому етапі було виявлено центральне поняття, яке слухачі записували у центрі аркуша. На другому етапі слухачі знаходили асоціації до цієї теми, що найкраще характеризують її: активність, розвиток, практична діяльність, дискусія тощо. Вони записували те, що спадає на думку. Потім слухачам було запропоновано записати те, що дає саме цю асоціацію. Так поступово слухачі заповнили весь аркуш. Після цього було визначено та проаналізовано взаємозв'язки між поняттям та асоціаціями. Ця техніка, яку запропонував Тоні Бьюзен, полегшує створення загального уявлення, розуміння проблеми і за допомогою простих засобів призводить слухачів до нових ідей.

Складання ментальних карт активізує просторово-образне мислення і робить можливим знайти нову точку зору на проблему. Завдяки тому, що слухачі в буквальному сенсі відображають свою тему, вони заново її структурують, виділяють істотні аспекти, встановлюють нові зв'язки й висвітлюють другорядні, попутні питання. Оскільки ментальні карти мають відкриту структуру, пізніше вони можуть бути доповнені.

Цікавою також є техніка, яку було використано на занятті на розвиток критичного мислення, «Ромашка запитань» або «Ромашка Блума». Цей прийом заснований на таксономії Б. Блума – ієрархічно взаємопов'язаній системі освітніх цілей. Кожен її рівень спрямований на формування певних навичок мислення (від простого до складного). В основі піраміди Б. Блума лежать знання-розуміння-використання. Три вищих рівні (аналіз-синтез-оцінювання) забезпечують розвиток навичок мислення високого рівня. На практичному занятті слухачів було поділено на дві групи. Кожній групі запропоновано розробити навчальні завдання або запитання до тем «Особистісно-орієнтоване навчання» та «Кооперативне навчання» відповідно до рівнів піраміди Б. Блума. Питання до теми оформлювалися у вигляді «Ромашки запитань», де на кожній пелюстці відображалось відповідне питання: просте, уточнююче, пояснююче, творче, оцінююче, практичне.

Під час виконання цього завдання у слухачів не тільки розвивалося критичне мислення, а й формувалися знання та навички правильного складання запитань до тем своєї дисципліни для отримання потрібного результату і формування знань, вмінь та навичок у майбутніх фахівців.

Слід зауважити, що конструктивне підґрунтя технології критичного мислення складає базова модель трьох стадій організації навчального процесу «виклик-осмислення-рефлексія». На першому етапі ми актуалізували у слухачів наявні знання, формували особистісну зацікавленість, визначалися з цілями навчання. Головним нашим завданням на цьому етапі було викликати мотивацію до вивчення теми, активізувати слухача до діяльності. На стадії осмислення слухачі систематизували отриману на занятті інформацію,

відбувалося формування їх власної позиції щодо питання теми. Надавалася допомога слухачам в самостійному відстеженні процесу розуміння матеріалу. На етапі рефлексії слухачі закріплювали отримані знання та перебудовували первинні уявлення з тим, щоб включити в них нові поняття. В ході такого навчання слухачі вчилися висловлювати свою думку на підставі осмислення різного досвіду, уявлень, будувати логічні зв'язки доказів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Реалізація технології критичного мислення на курсах підвищення кваліфікації викладачів в контексті особистісно-орієнтованого навчання суттєво підвищила якість навчання, рівень формування професійної компетентності викладачів, спонукала слухачів до усвідомленої оцінки своєї діяльності, до міркування, мислення, прояву пізнавальної активності.

Список використаних джерел

1. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів / В. М. Козира. - Тернопіль: ТОКІШПО, 2017. – 60 с.
2. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. І. Пометун. – К. : Вид-во «Плеяди», 2006. — 220 с.
3. Пашко О. Навчання дорослих: виклики, специфіка, інтерактивні методи. Український досвід в регіональному економічному розвитку: посібник / О. Пашко. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. – 108 с.
4. Пімінов О. Ф. Підвищення кваліфікації викладачів – невід'ємна складова забезпечення якості освіти / О. Ф. Пімінов, Л. Г. Кайдалова, Н. Б. Щокіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Ялта : РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», 2013. – Вип. 41, ч. 4. – С. 189–195.
5. Стрельников В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації

викладачів МПК ПУЕТ / В. Ю. Стрельников, І. Г. Брітченко. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 309 с.

6. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти / С. О. Терно. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – 268 с.
7. Терно С. О. Критичне мислення: стратегії та процедури / С. О. Терно // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2015. – Вип. 44, том 2. – С. 179–183.
8. Тягло О. В. Критичне мислення – сучасна освітня інновація / О. В. Тягло // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. Спец. вип. – С. 29–35.